

Η ΕΘΝΙΚΉ ΑΝΤΊΣΤΑΣΗ ΣΤΗ ΜΈΣΗ ΑΝΑΤΟΛΉ

Του Βασίλη Νεφελούδη

Η Εθνική Αντίσταση, στα χρόνια της χιτλεροφασιστικής κατοχής, εκτός που ήταν παλλαϊκή στην Ελλάδα, ήταν και Πανελληνια. Είχε απλωθεί και έξω μακριά από τα σύνορα της Χώρας μας, παντού όπου ζούσαν Έλληνες, στις χώρες που υπήρχαν ελληνικές παροικίες.

Οι Αιγυπτιώτες Έλληνες δεν ήταν δυνατόν να μείνουν έξω από αυτόν τον αγώνα. Με πρωτοπόρους ορισμένες εξέχουσες προσωπικότητες της ελληνικής παροικίας, όπως οι: Γιάννης Λαχωβάρης, Μιχάλης Βαλτικός, Θέμης Ματσάκης, Άγγελος Κατσιγόνης, Νίκος Μαραγκάκης, Τηλέμαχος Τεκτονίδης, Παύλος Φραγκόπουλος, Οδυσσέας Καραγιάννης και Γιώργης Αθανασιάδης στο Κάιρο. Οι Στρατής Ζερμπίνης, Στρατής Τσίρκας, Θεοδόσης Πιερίδης, Π. Βαλεντής, Γρηγόρης Πετρώνας, Μένης Αγελλόπουλος, Γιάννης Παππάς, Νίκος Μεταξάς και Γιώργος Ρούσσοσ στην Αλεξάνδρεια, το Γενάρη του 1943 ίδρυσαν τον Εθνικό Απελευθερωτικό Σύνδεσμο (τον ΕΑΣ). Ο ΕΑΣ στη σύνθεση και στους σκοπούς του αντιστοιχούσε στο Ελλαδικό ΕΑΜ.

Εκτός από την δημοκρατική - πατριωτική μερίδα των Ελλήνων της παροικίας, στην Αίγυπτο και στις άλλες Χώρες της Μέσης Ανατολής λειτουργούσαν και έπαιρναν ενεργό μέρος στην Εθνική Αντίσταση και οι δεκάδες χιλιάδες Ελλαδίτες Έλληνες που συγκροτούσαν τις ένοπλες δυνάμεις (το στρατό, το στόλο, την αεροπορία). Και οι χιλιάδες Έλληνες ναυτεργάτες, που «κρατούσαν τα πλοία εν κινήσει» σύμφωνα με την γενική γραμμή της ναυτεργατικής ένωσης. Και κοντά σ' αυτούς, μαζί μ' αυτούς, μερικοί πρώην Βουλευτές, δήμαρχοι, Αξιωματικοί και άλλοι κοινωνικοί παράγοντες, όπως οι: Άγγελος Αγαπητός, Θείελπις Λευκίας, Γιάννης Μουντάκης, Πεπέσ Αργυρόπουλος, Γιάννης Κακοσαίος, Κώστας Ζερβός, Βασίλης Νεφελούδης κ.ά. Αυτοί συγκρότησαν την συντονιστική επιτροπή αγώνος, που είχε σαν στόχο της να εργασθεί για τον συντονισμό των αντιστασιακών αγώνων στην Ελλάδα και στη Μέση Ανατολή.

Η Η Εθνική Αντίσταση στη Μέση Ανατολή εκφράσθηκε με δύο τρόπους:

Με την ενεργό συμμετοχή των ενόπλων δυνάμεων στον πόλεμο εναντίον του Άξονα και με τον αγώνα των δημοκρατικών-προοδευτικών δυνάμεων εναντίον του εσωτερικού φασισμού και της αντίδρασης, για την εθνική ανεξαρτησία και την λαϊκή κυριαρχία.

Τα γεγονότα απέδειξαν ότι οι αγώνες εναντίον των επιβιώσεων της 4ης Αυγούστου, εναντίον του εσωτερικού φασισμού, ήταν απαραίτητος συντελεστής στην ανάπτυξη και της πολεμικής προσπάθειας:

Τα πολεμικά καράβια που διασώθηκαν, χάρις στην πρωτοβουλία και τον ηρωισμό των ναυτών και λίγων πατριωτών αξιωματικών, δεν σταμάτησαν ούτε στιγμή να μετέχουν στις πολεμικές επιχειρήσεις. Οι αντιφασιστικές οργανώσεις που δρούσαν στο Ναυτικό έπαιζαν αποφασιστικό ρόλο στο να κρατηθεί το ηθικό των πληρωμάτων ψηλά και με την αγωνιστική παρουσία τους ματαίωσαν όχι μόνο μια φορά, απόπειρες να αποδυναμωθούν τα πληρώματα, με αθρόες, πολιτικού χαρακτήρα, μαζικές μετατάξεις αντιφασιστών Ναυτών από τα Καράβια σε μονάδες του Στρατού Ξηράς. Το ίδιο, συνέχισαν από την αρχή την πολεμική δράση τους και οι Έλληνες αεροπόροι.

Στο στρατό Ξηράς, τα πράγματα ήταν πιο δύσκολα σε ό,τι αφορούσε στη συμμετοχή τους στις πολεμικές επιχειρήσεις. Από τη στιγμή ακόμα της συγκρότησης των μονάδων του στρατού Ξηράς, η διακηρυγμένη γραμμή πλεύσης της ηγεσίας του, συνοψίζεται στη δήλωση «εδώ δεν ήρθαμε να κάνουμε στρατό για πόλεμο. Αρκετά πολεμήσαμε. Θα κάνουμε ένα στρατουλάκο για τις παρελάσεις και για τη μεταπολεμική τάξη στην Ελλάδα».

Χρειάστηκαν επίμονες κινητοποιήσεις των απλών στρατιωτών, κινητοποιήσεις στις οποίες πρωτοστατούσε η αντιφασιστική στρατιωτική οργάνωση, για να αποφασισθεί τελικά η συμμετοχή της πρώτης ελληνικής ταξιαρχίας στη μάχη του Αλαμείν.

Θα ήταν δύσκολο να γίνει κατανοητό το κλίμα μέσα στο οποίο γεννήθηκε και αναπτύχθηκε η Εθνική Αντίσταση στη

Μέση Ανατολή, εάν δεν σκιαγραφούσαμε, σε πολύ γενικές γραμμές, τις συνθήκες που είχαν διαμορφωθεί στα χρόνια του πολέμου και ιδιαίτερα από τα τέλη του 1942 και μετά, σαν συνέχεια των ιδιαίτερων συμφερόντων και επιδιώξεων της κάθε μιας από τις τρεις μεγάλες σύμμαχες δυνάμεις (την Αγγλία, την Αμερική και τη Σοβιετική Ένωση):

Η πολιτική των τριών μεγάλων συμμάχων ήταν ενιαία μόνο στις κοινές – γενικές διακηρύξεις τους που επαγγέλλονταν την απελευθέρωση των Χωρών που είχαν καταληφθεί από τους χιτλεροφασίστες και την διασφάλιση της Εθνικής Ανεξαρτησίας τους. Πέρα από τις διακηρύξεις αυτές όμως και σε αντίθεση μ' αυτές, η κάθε μια από τις Κυβερνήσεις των τριών μεγάλων δυνάμεων είχε τους δικούς της στόχους και τις δικές της επιδιώξεις, που ανταποκρίνονταν στα ιδιαίτερα, τα Κρατικά τους συμφέροντα: Το ποιά από τις τρεις μεγάλες δυνάμεις θα εξασφαλίσει για λογαριασμό της την πιο μεγάλη επιρροή στην Ευρώπη και στην κάθε μια από τις Ευρωπαϊκές Χώρες, ήταν το πρόβλημα που τις απασχολούσε, με ιδιαίτερη ένταση, κυρίως, απ' τη στιγμή που άρχισε να διαφαίνεται καθαρά η ήττα του άξονα, ύστερα από τη συντριβή των στρατιών του στο Στάλιγκραντ και στο Αλαμείν και με το πέρασμα των πρωτοβουλιών και επιθετικής δραστηριότητας στα χέρια των Σοβιετικών και των Αγγλο-Αμερικανών.

Από την προώθηση των κρατικών επιδιώξεων των μεγάλων δυνάμεων ξεκινά και το «παιχνίδι», πιο σωστά το παζάρεμα του μοιράσματος της Ευρώπης σε ζώνες επιρροής.

Οι βλέψεις για την κυριαρχία πάνω στην Ελλάδα, δεν ήταν δυνατόν να μείνουν έξω από τους ανταγωνισμούς των Μεγάλων. Πρώτος και κύριος διεκδικητής, με τα πιο ισχυρά ατού στα χέρια του, ήταν η συντηρητική Αγγλία. Από τη σύσταση του Νοελληνικού κράτους και μέχρι τελευταία, η αγγλική επιρροή στην Ελλάδα ήταν κυριαρχική στον οικονομικό και στον πολιτικό τόμέα. Η στρατηγική θέση της Χώρας μας στην Ανατολική Μεσόγειο, ήταν ένας ακόμα σοβαρός λόγος που έκανε τους Αγγλους συντηρητικούς να διεκδικούν ανυποχώρητα τον ρόλο του επικυρίαρχου στην μεταπολεμική Ελλάδα.

Ο Γεώργιος Γλύξμπουργκ και η εξόριστη ελληνική κυβέρνηση του Καΐρου ήταν πλήρως ευθυγραμμισμένη με τη λεγόμενη «ελληνική πολιτική» της Αγγλίας. Στο βαθμό που ο Τσώρτσιλ έβλεπε τη Μοναρχία και την εξόριστη ελληνική κυβέρνηση σαν σίγουρο υποτελή-συνεργό στην επιβολή των Αγγλικών επιδιώξεων, στον ίδιο βαθμό το παλάτι και οι συντηρητικές δυνάμεις στην Ελλάδα και στη Μέση Ανατολή έβλεπαν στην Αγγλική επικυριαρχία το στήριγμά τους και την εγγύηση για την κατανίκηση της λαϊκής αντίστασης και για την μεταπολεμική επικράτησή τους στη διακυβέρνηση της Χώρας.

Στο παιχνίδι αυτό, ο ρόλος των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων της Μέσης Ανατολής, σχετικά με τις μεταπολεμικές εξελίξεις στην Ελλάδα, θα ήταν σημαντικός. Οι Άγγλοι και οι Έλληνες αντιδραστικοί τις έβλεπαν και τις ήθελαν ως δύναμη κρούσης για την εγκαθίδρυση της δικής τους κυριαρχίας. Οι προοδευτικές δημοκρατικές δυνάμεις δούλευαν για να τις καταστήσουν ενεργό παράγοντα στη διεξαγωγή του πολέμου κατά των χιτλεροφασιστών και ταυτόχρονα συντελεστή στον αγώνα για την εθνική απελευθέρωση, την εθνική ανεξαρτησία και τη λαϊκή κυριαρχία.

Αν παρθεί υπ' όψιν και το γεγονός ότι στη Μέση Ανατολή, στην αρχική σύνθεσή της, στην Κυβέρνηση Τσουδερού μετείχαν και Υπουργοί της Μεταξικής Δικτατορίας όπως οι Μανιαδάκης, Νικολούδης, Δημητράτος, ότι εκατοντάδες τεταρτοαυγουστιανοί αξιωματικοί είχαν περάσει στην Αίγυπτο και μ' αυτούς κυρίως είχαν στελεχωθεί οι ένοπλες δυνάμεις, ότι από το 1941 ακόμα είχε ιδρυθεί και ανέπτυξε φιλοφασιστική δραστηριότητα οργάνωση υπό τον Συνταγματάρχη Βαγενά, τότε γίνεται κατανοητό το γιατί ήταν απαραίτητη η οργανωμένη αντίσταση στις αντιδημοκρατικές και αντιλαϊκές αλλά και αντεθνικές στην ουσία τους δραστηριότητες όλων αυτών των παραγόντων. Έτσι, με την πρωτοβουλία ορισμένων αριστερών αγωνιστών ιδρύθηκαν οι αντιφασιστικές οργανώσεις στις ένοπλες δυνάμεις, η ΑΣΟ, η ΑΟΝ και η ΑΟΑ, αντίστοιχα στο στρατό, στο ναυτικό και στην αεροπορία. Προεξάρχοντα ρόλο στην πρωτοβουλία αυτή έπαιξαν ο Γιάννης Σαλάς, ο Νίκος Καραγιάννης και άλλοι αγωνιστές της αριστεράς.

(Επειδή ακούστηκε εδώ μέσα κάποια χλευαστική εκτίμηση για το ρόλο του Γιάννη Σαλά, οφείλω να τονίσω ότι είναι απολύτως ανακριβές το ότι κάποιο κέντρο διόρισε τον Σαλά στην ηγεσία της ΑΣΟ. Ο Γιάννης Σαλάς αναδείχθηκε χωρίς κανένα διορισμό, χάρις στο ήθος του, τον ώριμο πολιτικό στοχασμό του και την συνεπή αγωνιστική του δραστηριότητα. Έτσι κατέκτησε την εμπιστοσύνη όχι μόνον των συνεργατών του, αλλά ενός ευρύτατου φάσματος στρατευμένων, μεταξύ των οποίων και πολλοί αξιωματικοί).

Από τα πρώτα της κιόλας βήματα η ΑΣΟ ανάμεσα στα Χριστούγεννα του 1941 και την Πρωτοχρονιά του 1942, αντιμετώπισε το κυοφορούμενο τότε πραξικόπημα των τεταρτοαυγουστιανών. Στόχος του πραξικοπήματος η ματαίωση ενταξης στο στρατό τριών ανώτερων δημοκρατικών αξιωματικών, η αλλαγή στη σύνθεση του Γενικού Επιτελείου, έτσι ώστε να αποτελείται εξ ολοκλήρου από φιλομοναρχικούς και αντικατάσταση του Τσουδερού από τον Ναύαρχο Σακελλαρίου στην προεδρία της Κυβέρνησης.

Με πρόκήρυξη της η ΑΣΟ ξεσκεπάζει τους συνωμότες, κινητοποιεί τις δυνάμεις της, πλαισιωμένα από το σύνολο σχεδόν των στρατιωτών και συντελεί αποφασιστικά στη ματαίωση του πραξικοπήματος. Αυτή ήταν η πρώτη δημόσια αποφασιστική και αποτελεσματική ενέργεια της ΑΣΟ.

Στα τέλη Φεβρουαρίου – αρχές Μαρτίου 1943, ο τότε Υπουργός Εθνικής Άμυνας Παναγιώτης Κανελλόπουλος πιεζόμενος από τους φιλομοναρχικούς αξιωματικούς, επιχειρεί να αντικαταστήσει από τις διοικήσεις των τριών ταγμάτων της δεύτερης ταξιαρχίας τους: Χατζησταυρή, Κώνστα και Σταυρουλάκη. Είναι οι ίδιοι δημοκρατικοί αξιωματικοί, που με στόχο την μη ένταξή τους είχε οργανωθεί το αποτυχόν πραξικόπημα των Χριστουγέννων του 1941. Με επί κεφαλής τις οργανώσεις της ΑΣΟ, οι στρατιώτες αντιδρούν σθεναρά και στο δεύτερο αυτό πραξικόπημα. Αξιώνουν την μη αντικατάσταση των διοικητών των ταγμάτων και την αποπομπή του Κανελλόπουλου από την Κυβέρνηση. Ύστερα από σειρά αποφασιστικών κινητοποιήσεων του στρατού, οι Άγγλοι και η Κυβέρνηση Τσουδερού αποδέχο-

νται τα αιτήματα της ΑΣΟ. Αυτή ήταν η δεύτερη μεγάλη - ρωμαλέα και αποτελεσματική κινητοποίηση της ΑΣΟ.

Τον Μάρτιο - Απρίλιο του 1944 εκδηλώνεται η τρίτη και κορυφαία κρίση στις σχέσεις των αντιφασιστικών στρατιωτικών οργανώσεων και του φιλομοναρχικού καθεστώτος του Καΐρου, η τρίτη και κορυφαία μεγάλη κινητοποίηση των ενόπλων δυνάμεων και στα τρία όπλα, στο στρατό, στο ναυτικό και στην αεροπορία.

Στο τρίτο δεκαήμερο του Μαρτίου του 1944 μαθεύτηκε στο Κάιρο ότι στα ελεύθερα βουνά της μαχόμενης Ελλάδας, ιδρύθηκε επιτροπή εθνικής απελευθέρωσης (ΠΕΕΑ). Οι δημοκρατικοί πολίτες και στρατιώτες άκουσαν με μεγάλο ενθουσιασμό τη μεγάλη είδηση. Ο ΕΑΣ πρώτος ανήγγειλε το γεγονός στην εορταστική συγκέντρωση της 25ης Μαρτίου. Οι χιλιάδες λαού και στρατού που είχαν κατακλύσει την αίθουσα του Θεάτρου χειροκροτούσαν όρθιοι επί πολλήν ώραν και ζητωκραύγαζαν υπέρ του ΕΑΜ και της ΠΕΕΑ. Οι συγκεντρωμένοι, με το ψήφισμά τους, ζητούσαν από την Κυβέρνηση Τσουδερού να απαντήσει θετικά στην πρόταση της ΠΕΕΑ για το σχηματισμό ενιαίας πανεθνικής κυβέρνησης και να στείλει αντιπροσώπους στην ΠΕΕΑ για να υπογράψουν την σχετική συμφωνία. Στην ίδια κατεύθυνση έκανε διαβήματα και επέδωσε υπομνήματα η επιτροπή συντονισμού του αγώνα. Λαϊκές επιτροπές από γυναίκες οργανώσεις, από την ναυτεργατική ένωση και άλλους μαζικούς φορείς έκαναν το ίδιο.

Σε έκτακτη σύσκεψη στελεχών τους οι αντιφασιστικές στρατιωτικές οργανώσεις αποφάσισαν να καλέσουν όλους τους άνδρες, τους υπαξιωματικούς και τους αξιωματικούς των ενόπλων δυνάμεων να υπογράψουν υπόμνημα προς την Κυβέρνηση Τσουδερού με το ίδιο αίτημα. Οι οδηγίες που δόθηκαν από το κεντρικό γραφείο των αντιστασιατικών οργανώσεων προς τα τμήματά τους ήταν: η υπογραφή των υπομνημάτων να πάρει ειρηνικό χαρακτήρα, να γίνει μέσα στα πλαίσια μιας κανονικής αναφοράς, να γίνει προσπάθεια να υπογραφεί το υπόμνημα ακόμα και από τους διοικητές των σχηματισμών στο στρατό, τους κυβερνήτες των πλοίων στο ναυτικό κ.λπ.

Η κινητοποίηση των ενόπλων δυνάμεων πραγματοποιήθηκε ειρηνικά, ήρεμα, απολύτως μέσα στα πλαίσια των οδηγιών του Κεντρικού γραφείου και είχε καταπληκτική επιτυχία. Ένα ποσοστό γύρω στο 90% στο στρατό ξηράς και 95% στο πολεμικό ναυτικό, υπογράψανε το υπόμνημα. Μια σημαντική μερίδα δημοκρατικών αξιωματικών το υπόγραψαν και αυτοί. Σε ορισμένες μονάδες ακόμα και οι διοικητές τους. Ο Αρχηγός του στόλου υποναύαρχος Κ. Αλεξανδρής, με ημερήσια διαταγή του, στις 3 Απριλίου 1944, διακηρύσσει... «διαπίστωσα ευχαρίστως ομόφωνον την επιθυμία ολοκλήρου του ναυτικού μας, από του Διοικητού και των κυβερνητών μέχρι του τελευταίου ναύτου, όπως η ενταύθα κυβέρνηση προέβλητο ταχύτερον εις αποτελεσματικήν συνεργασίαν μετά της ως άνω επιτροπής, με σκοπόν την από κοινού συνέχισιν του αγώνος προς απελευθέρωσιν του πατρίου εδάφους»...

Αυτή την τόσο νόμιμα, ειρηνικά, πανηγυρικά διαδηλωμένη ομόφωνη θέληση των ενόπλων δυνάμεων, ο Γεώργιος Γλύξμπουργκ και η κυβέρνησή του την αντιμετώπισαν με εχθρότητα. Ο Τσώρτσιλ έβλεπε να καταρρέουν τα σχέδιά του να χρησιμοποιήσει τις ένοπλες δυνάμεις της Μέσης Ανατολής ως δύναμη κρούσης ενάντια στο ΕΑΜ και στις λαϊκές δημοκρατικές δυνάμεις στην Ελλάδα και διέταξε τον αφοπλισμό τους και τη διάλυσή τους.

Από την πλευρά των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων προβλήθηκε άρνηση να δεχθούν τον αφοπλισμό και τη διάλυση. Η αντίσταση κράτησε περίπου τρεις εβδομάδες και τερματίστηκε το πρώτο δεκαήμερο του Απριλίου, όταν είχε γίνει ολοφάνερος ο κίνδυνος να εξελιχθεί η αντιπαράθεση σε ένοπλη ρήξη. Οι αντιφασιστικές στρατιωτικές οργανώσεις ήταν αποφασισμένες να αποτρέψουν μία τέτοια εξέλιξη και στην κρίσιμη στιγμή υποχώρησαν.

Τον αφοπλισμένο στρατό, οι Άγγλοι τον έκλεισαν σε στρατόπεδα συγκέντρωσης και, σε συνεργασία με την υπό τον Γεώργιο Παπανδρέου νέα κυβέρνηση του Καΐρου, έστησαν στρατοδικεία και ναυτοδικεία εναντίον των ηρωικών αντιφασιστών αξιωματικών και στρατιωτών που αψηφώντας κάθε θυσία

αγωνίστηκαν για να σώσουν την ανεξαρτησία και την τιμή της Ελλάδας.

Κλείνω τη σύντομη αυτή εισήγηση με μια υπενθύμιση: Ειπώθηκε και γράφηκε από μερικούς ότι ήταν λάθος να συγκροτηθούν αντιφασιστικές στρατιωτικές οργανώσεις, να προβάλουν πολιτικά αιτήματα και να αγωνίζονται γι' αυτά.

Στην πραγματικότητα, λαθεμένη και αντιδημοκρατική είναι αυτή η αντίληψη. Το δικαίωμα των στρατευμένων να βουλευούνται και να αναπτύσσουν πολιτική δραστηριότητα το είχε σεβασθεί έμπρακτα ακόμα και η Αγγλική Κυβέρνηση: Στις αγγλικές στρατιωτικές μονάδες υπήρχαν και δρούσαν ανεμπόδιστα αντιφασιστικές οργανώσεις. Αλλά και η Κυβέρνηση Τσουδερού είχε διακηρύξει, από το Λονδίνο, ότι οι στρατευμένοι είναι τμήμα του Λαού και δικαιούνται να βουλευούνται. Αργότερα, ο Γεώργιος Παπανδρέου τόλμησε να αρνηθεί αυτό το δικαίωμα και να στήσει στρατοδικεία και ναυτοδικεία. Ήταν η εποχή της αντιδημοκρατικής έξαρσης του γηραιού πολιτικού, ως συνέπεια του φόβου που προκαλούσε στις συντηρητικές δυνάμεις η άνοδος του λαϊκού κινήματος.